

МЕКТЕП ОҚИҶШÍLARÍNDА MUZÍKA ТÁLIMI АRQАLÍ ESTETIKALÍQ ТÁRБИYA MÁDENIYATÍN QÁLIPLESTIRIW

Ózbekistan mamleketlik konservatoriyası

Nókis filialı “Ulıwma kásiplik hám

social gumanitar pánler kafedrası”

“Muzikatanıw” bólimi 1- kurs studentı

Tursınbaeva Umida

Ilimiy basshı Kamalova Gúlmaryam

El basshımız SH.M.Mirziyoev «Insan tulǵasın, onıń joqarı ruwxıylıq pazıyletlerin jetilistiriw milliy ǵáressizlik ideologiyasın qáliplestiriw jas áwladtı bay mádeniy, miyrimli jánede tariyxıy qádiriyatlarımızǵa húrmet itibar ǵáressiz Watanımızǵa mehr – muhabbat ruwxında tárbiyalaw talapları, aldımızǵa juwapkerli wazıypalardı qoymaqta»¹-, dep ayırıqsha atap ótedi.

Bul wazıypalar eń aldı menen jas áwladtıń bilim alıwı belgili qánigeler bolıp, óz Watanına, milletine shın kewilden xızmet etiwge úyretiwdi maqset etip qoyadı. Jas áwladtı joqarı mádeniyatlı, estetikalıq talǵamı joqarı dárejede rawajlangan, kámil insanlar etip tárbiyalawda muzıka táliminiń tutqan ornı oǵada áhmiyetli.

Muzıka mádeniyatı pání tiykarǵı predmetlerden biri sıpátında

“Muzıka mádeniyatı” pánin oqıtıw arqalı balalar muzıka bilimin úyreniw menen birge olar muzıkanıń sıyqırlı gózzal áleminen zawıq alıw menen birge kem – kemnen unamlı pazıyletler qáliplesip sulıw minez, taza júriw, ádepli bolıwdıń mazmun mánisin

¹ Ш.М.Мирзиёев. Буюк келажакимизни мард ва олийжаноб халкимиз билан бирга курамыз. Тошкент “Ўзбекистон”-2017й

túsine baslaydı. Ásirese Ana – Watan, doslıq sezimleri oyanıp, tınıshlıqtı qádirlew, átirapımızdağı tábiyat, ájayıp qubılıslar haqqındağı qosıqlardı tınlaw hám atqarıwda óz mazmun kúshi menen olardı tásirlendirip, oylaw, pikirlew, dóretiwshilik qızıǵıwshılıǵın arttıradı, túsıniklerin bayıtadı hám hár tárepleme tárbiyalanadı.

Muzıka pedagogıkası principleri tiykarında tálim hám tárbiya beriw baǵdarlarında bunda :

- Oqıwshı hám oqıtıwshınıń birgelikte muzıkalıq shıǵarmanıń mazmunın ózlestiriw dárejesine, olardıń óz ara múnásebette sóylew mádeniyatına baylanıslı boladı.

- Hár bir sabaqta oqıtıwshıda, oqıwshıda muzıkalıq shıǵarmanıń mazmunın túsiniw hám alǵa qoyılatuǵın maqsetti anıqlaw menen birgelikte ámelge asırılátuǵın wazıpanı durıs belgilep beriwden ibarat.

- Oqıwshınıń pedagogikalıq sheberliligine, teoriyalıq hám ámeliy tayarlıǵına, 45 - minut ishinde sabaq ótiw etaplarına úlgeriwine sabaqtı sapalı dárejede ótiwine baylanıslı boladı.

- Sabaq barısında oqıwshılardıń pikirin esapqa alıwı, olardıń qanday muzıkalıq shıǵarmalar menen tanısıw, qálewın inabatqa alıwı.

- Oqıwshınıń bilim dárejesin durıs bahalawdan ibarat.

Muzıka kórkem ónerimiz – estetikalıq tárbiyanıń áhmiyetli predmetlerinen biri bolıp, ol garmoniyalıq rawajlanǵan insannıń kámalǵa jetiwi ushın oǵan áhmiyetli tásir kórsetiwshi baǵdar bolıp esaplanadı. Baqshada, shańaraqta, ulıwma bilim beretuǵın mekteplerde "Muzıka mádeniyatı" pánin oqıtıwdı hám muzıka dógereklerin durıs shólkemlestiriw tiykarında oqıwshı jaslardıń ishki dúnyasın bayıtıw hám estetikalıq tárbiya mádeniyatın qalıplestiriwden ibarat bolıp tabıladı.

Belgili kompozitor hám pedagog D.B.Kabalevskiy aytqanıday, "Balalardı kórkem ónerge úyretiw bul qıyın wazıypa, barlıq qıyınshılıqlar sonada, olardıń ishki

keshirmelerine tásir etpey turıp haqıyqıy kórkem ónerdi, muzıkanı úyretiw múmkin emes”². Muzıka tálimi arqalı estetikalıq tárbiya mádeniyatın qáiplestiriwdiń psixologiyalıq tiykarları sonda adam ol yamasa bul nárseni sezip biliwi, sezip atırǵan nársenge insanniń seziw organlarınan birewi tiykarǵı orında turadı. Súwretti sezgende kóriw organı, muzıkanı esitkende bolsa, esitiw organı baslı organda turadı. Bulardan tısqarı seziwdiń jáne aralas túri de bar, belgili bolǵan nárseni seziwde bir emes, eki hám úsh seziw organları tiykarǵı orında turadı. Ádebiy seziw bul aralas seziwge mısál bola aladı.

---

² Тажимуратов А. “Қарақалпақ халық қосықлары”, Нөкис:, 1965 – жыл.

QAR JAWGANDA

J. Dilmuratov sózi

J. Shamuratov muzıkası

Allegro

Kú - ni menen tın - bas - tan, Hám - me jer - ge qar jaw - dı,

5
Bar - lı - ğı - mız qal - mas - tan, Dú - zet - tik biz aq taw - dı,

Kúni menen tınbastan,
Hámme jerge qar jawdı,
Qar jawdı.
Barlıgımız qalmastan,
Dúzettik biz aq tawdı,
Aq tawdı.

Atqarılgan qosıqlardı oqıwshılar muzıkanı esitiw menen birge kóriw organları arqalı baylanıstırıp baradı. Máselen, “Quslar biziń dostımız” Á.Sultanov muzıkası tábiyatqa shıǵıp kózi menen balalar kóirse, “Elka qosıǵı” O.Luxmanov muzıkası, “Sırǵanaq” K.Abdullaev muzıkası qosıqtıń temasına arnalǵan súwretleri bar slaydlar arqalı úyretilse, balalardıń shana menen oynap sırǵanaq tewip júrgen kórinislerin kórgeninde olardıń psixologiyasına unamlı tásir etedi, ishki gózzal estetikalıq sezimleri payda boladı.

Oqıwshılardıń sana – sezimin estetikalıq jaqtan rawajlandırıwda muzıka tınlaw bólimindegi oyın muzıkaları, úlken áhmiyetke iye boladı. Mısalı: “Shaǵala” qaraqalpaq xalıq namasın ózlerine oyın háreketleri menen tınlatsaq boladı.

Sabaqtıń birinshi bóliminde oqıwshılar ele sharshamaǵan hám dıqqatı bir jerge toplanǵan boladı. Sonıń ushın sabaqlardı rejelestiriwde taza hám qıyın materiallardı (ol qaysı bólimge tiyisli bolıwına qaramastan) sabaqtıń birinshi yarımına ótiwdi názerde tutıw kerek.

2. Sabaqta sharshawdı muzıka menen hár qıylı ritmikalıq háreketlerdi islewge, qıyın materialdı jeńil material menen aqıl miynetin ámeliy shınıǵıwlar menen almastırıp turıw kerek.

3. Sabaqta tiykarǵı orındı qosıqtı úyretiw ushın shınıǵıwlar iyelewi kerek.

Hár bir muzıka sabaǵında 5 – 7 minut waqıttı qosıqtı atqarıwǵa ajıratıw kerek boladı. Eń jaqsısı sabaqtı qosıqtı atqarıwdan baslaw kerek, sebebi bul nárese sabaqtı jaqsı shólkemlestiredi hám oqıwshılardıń keypiyatın kóteredi.

5. Muzıka tınlaw hám qosıqlardı atqarıp tákirarlaw ádette sabaq aqırında ótkiziledi.

6. Hár bir sabaqta ótiletuǵın material hár qıylı pedagogikalıq usıllar menen tákirarlanıwı hám bekkemleniwi kerek.

Tákirarlaw sabaqların hám tiykarınan aralas tiptegi sabaqlardıń rejesin dúziwde oqıtıwshı sabaqtıń barlıq bólimlerin birlestirip, bir maqsetke qaratıwı, oqıwshılardıń jası hám muzıka qábiletlerin esapqa alıwı kerek. Tákirarlaw saatlarınıń zerigerli hám sxematik bolmawı ushın oqıtıwshı hár qıylı metodlardı hám sabaqlardı shólkemlestiriw formalarınan paydalanıwı kerek.

Muzıka tálimi arqalı estetikalıq hám ádeplilik ruwxında tárbiyalanǵan oqıwshı jaslar shańaraqtıń baxtı, eldiń kórki hám xalqımızdıń keleshegi sanaladı. Jas áwladqa hár tárepleme tereń bilim beriw, olardı Watanımızdıń jetik insanları etip tárbiyalawday

ullı isti ulıwma orta bilim beriw mektepleri úlken wazıypa etip belgileydi. Muzıka oqıtıwshısı oqıwshılardağı ádep – ikramlılıq, ana Watanğa sadıqlıq, pıdayılıq sıyaqlı insanıylıq sıpatlardı qáliplestiriwde muzıkalı estetikalıq tálim – tárbiyanı qural etip aladı.

Juwmaqlap aytqanda oqıwshılarda muzıka tálimi arqalı estetikalıq tárbiya mádeniyatınıń qáliplesiwi bul jas áwladdıń onı qorshap turǵan átiraptaǵı tábiyat gózzallıǵın seze biliwinde, tábiyat kórinislerinen zawıqlanıwında, unamlı is háreketlerinde kórinedi. Muzıka óziniń gózzal sezimleri arqalı mektep oqıwshılarınıń ıqlasın ózine tartıp, olarda aqıl – oy hám pikirlew seziminiń qáliplesiwine bir qansha tásirin tiygizedi.

ÁDEBIYATLAR

1. Ш.М.Мирзиёев. Буюк келажегимизни мард ва олийжаноб халқимиз билан бирга қурамыз. Тошкент “Ўзбекистон”-2017й
2. Sh.Mirziyoev “Mádeniyat hám kórkem-óner tarawın jánede rawajlandırıwǵa baylanıslı qosımsha is-ilajlar haqqında” ǵı PQ - 112-sanlı qararı 02.02.2022
3. Ótegenov. K, Amaniyazov.Ǵ, Zaretdinov.Q. "Qaraqalpaq muzıka tariyxı", Nókis:, 2003 – jıl.
4. Тажимуратов А. “Қарақалпақ халық қосықлары”, Нөкис:, 1965 – жыл.
5. Charshemov J. Problems of Using Karakalpak Folklore in Composers //Vital Annex: International Journal of Novel Research in Advanced Sciences. – 2023. – Т. 2. – №. 3. – С. 270-273.
6. Charshemov J. A REVIEW OF MARKABAY JIEMURATOV'S WORK //Modern Science and Research. – 2023. – Т. 2. – №. 10. – С. 818-821.
7. Niyazbaeva A., Kamalova G. ÓZBEKISTON XALQ BAXSHISI QALLIEV TENELBAY GENJEBAEVICH IJODI //Общественные науки в современном мире: теоретические и практические исследования. – 2023. – Т. 2. – №. 7. – С. 22-24.

8. Begis P., Kamalova G. M. SÓNBS JULDIZ //ОБРАЗОВАНИЕ НАУКА И ИННОВАЦИОННЫЕ ИДЕИ В МИРЕ. – 2023. – Т. 32. – №. 2. – С. 55-59.
9. Aysawle J., Kamalova G. M. SAHRA BÚLBÚLI ROZA QUTEKEEVA //ОБРАЗОВАНИЕ НАУКА И ИННОВАЦИОННЫЕ ИДЕИ В МИРЕ. – 2023. – Т. 32. – №. 2. – С. 60-66.
10. Dauletbaeva G., Kamalova G. A SHINING STAR //Modern Science and Research. – 2023. – Т. 2. – №. 10. – С. 880-884.
11. Segizbaeva G., Kamalova G. M. DEVELOPMENT OF THE ORCHESTRA OF MUSICAL INSTRUMENTS IN KARAKALPAKSTAN //Modern Science and Research. – 2023. – Т. 2. – №. 10. – С. 875-879.
12. Niyazbaeva A. J., Kamalova G. M. CHANQOVUZ MUSIQA ASBOBI VA UNING TURLARI //Journal of Integrated Education and Research. – 2023. – Т. 2. – №. 1. – С. 26-30.
13. Kamalova G. M. et al. QARAQALPAQTIN BAY MIYRASI //ОБРАЗОВАНИЕ НАУКА И ИННОВАЦИОННЫЕ ИДЕИ В МИРЕ. – 2023. – Т. 32. – №. 2. – С. 52-54.
14. Kamalova G. M., Axmetovna M. A. QOBIZ HÁM JIRAWSHILIQ DÁSTÚRLERIN SAQLAW //Лучшие интеллектуальные исследования. – 2023. – Т. 9. – №. 1. – С. 123-126.
15. Kamalova G., Akhmetovna M. A. THE LEGACY THAT HAS COME DOWN TO US AS “JETI ASIRIM” //Лучшие интеллектуальные исследования. – 2023. – Т. 9. – №. 1. – С. 117-122.
16. Kamalova G. M. et al. ÓZBEKSTAN XALIQ BAQSISI ĠAYRATDIN ÓTEMURATOV //TADQIQOTLAR. – 2023. – Т. 25. – №. 1. – С. 40-42.
17. Kamalova G. M. et al. ÓZBEK MUZIKASINDA BALALAR FOLKLORI //Journal of new century innovations. – 2023. – Т. 39. – №. 2. – С. 85-87.